

Kozma Ferenc

1844—1920

Minél rövidebb egy történelem-könyv, annál igazságtalanabb. A rövidség ugyanis, lehetetlenné teszi, hogy a kor leírásával és szereplőivel részletesebben foglalkozzék az író s így ragaszkodnia kell csak egy-egy vonás és csak egy-egy kiemelkedő egyéniség méltatásához. Az ilyen történelmi leírások azután azt a benyomást keltik, mintha egy-egy kor tényleg csak egy-két nagy ember befolyását tükrözné vissza, míg a részletesebben megírt történelem rámutathatott volna azokra a ki nem emelt egyéniségekre is, akik nélkül a legnagyobb ember se tudott volna elérni sikereket. A magyar egyházak történet-könyvei között az unitárius a legrövidebb s éppen ezért a legigazságtalanabb is — ki nem emelt, de a korral ismerős előtt igen értékes vezető embereivel szemben.

A kiegyezés (1867) utáni nagy unitárius megújulás, egy-két kiemelt egyéniség mellett, egész sor kiváló világi emberünk munkásságára vezethető vissza. Ezek között is első helyen áll Kozma Ferenc királyi tanácsos, tanfelügyelő és a Magyar Tudományos Akadémia tagja. 1844-ben született Csekefalván, régi székely nemes és unitárius papi családból. E család sok unitárius pap tagja közül kiemelkedik az a Kozma Mihály szentgericei lelkész, aki a Kénosi Tőzsér János és Uzoni Fosztó István első és mindmáig legteljesebb (sajnos, csak kéziratos) egyháztörténelmét tovább folytatta és kiegészítette. A mi Ferencünk apja szintén Ferenc, szintén unitárius lelkész s fia is erre a pályára vágyik. Apja már 1845-ben meghal s özvegy édesanyja csak hősieles küzdelemmel tudja

elérni, hogy „ha már apja, nagyapja is eszök után éltek, hadd éljen Feri is“, azaz, hogy középiskolát végezhessen. Keresztúron és Kolozsvárt tanul Ferenc s mikor a teológiát kitűnő sikerrel végzi, egyúttal már helyettesít is, mégpedig a kolozsvári egyházközségben és Ferencz József első lelkészt, ki akkor kapott kétévi szabadságot. Azután, Kriza püspök ígéretében bízva, hogy hazatérte után kolozsvári lelkésznek választtatja meg, külföldi egyetemek látogatására megy s Jénában, Heidelbergben és Zürichben hallgat előadásokat. Ekkor elnyeri az ezerforintos londoni ösztöndíjat, mielőtt azonban ezt felhasználhatná, az egyház vezetősége hazahívja, hogy a megürült kolozsvári lelkészi, vagy kereszturi tanári állást töltse be. Kriza ígéretében bízva, hogy t. i. kolozsvári lelkésznek választattja meg, Kozma Ferenc hazajön, de a választáson nem ő, hanem Uzoni Gábor nyeri el a legtöbb szavazatot s a püspök is Uzonit erősíti meg. Így a kereszturi tanári állást fogadja el, bár lelkében nagy a csalódás, hiszen egész életében papnak készült. Mindezt azért mondtam el ilyen részletesen, hogy rámutassak arra az unitárius lélekre, mely Kozma Ferencet csalódása ellenére is később az egyház egyik legbuzgóbb munkásává tette. Alig egy év múlva ugyanis, a miniszter a kereszturi tanítóképzőhöz a neveléstan tanárának nevezi ki s újabb három év múlva már ez intézet igazgatójává. 1886-ban pedig Kolozs vármegye tanfelügyelőjévé nevezi őt ki a király. Ezzel hatalmas méretű munkálkodása kezdődik a nevelésügy területén éppúgy, mint minden más mezején a magyar közéletnek. Iskolákat, kisdédóvókat,

menedékházakat, gyermekotthonokat, gyermekmenhelyeket állít fel, dolgozik az EMKE, az EIT, a Székely Történeti Pályadíj-alap, az EME előbbrevitelén és könyveket ír a Székelyföld közgazdasági, közművelődési, irodalmi és mitológiai kérdéseiről stb. Irodalmi munkássága jutalmazása és elismeréseképpen 1880-ban a M. T. Akadémia levelező tagjává választja meg. Amit itt csak lexikális rövidséggel mondhatunk el, a korral ismerős előtt hatalmas munkateljesítményt, fáradhatatlan és igen magas értékű szellemi működést jelent. S mégis, egyházi téren végzett építő munkáját még ezeknél is többre kell értékelnünk. Mint először a székelykeresztúri, majd 27 éven át a kolozsvári Unitárius Kollégium felügyelő gondnoka, a Főtanács és az E. Képviselő Tanács tagja és a Dávid Ferenc Egylet alelnöke, egyházunk minden megmozdulásában résztvesz s legtöbbször kezdeményező szerepben. Jakab Elek könyvtárának megszerzésétől kezdve, a Dávid Ferenc születésének négyszáz éves évfordulóján (száznál több angol és amerikai kiküldött és hatalmas hazai hallgatóság előtt) 1910-ben tartott emlékezetes ünnepi beszédén át, sok új utakat nyitó, vagy az egyház megmentését célzó indítvány, kezdeményezés és siker fűződik nevéhez. Anélkül, hogy az élőket bele akar-nánk vonni ebbe a csak elmúltakról szóló gyűjteménybe, meg kell emlékeznünk arról a nevelésről is, melyben Kozma Ferenc gyermekeit részesítette. E nevelés jellemzésére elég felemlítenünk, hogy bár fiai közül egyik sem lépett egyházi pályára s hivatásuk jó messzire el is szólította őket az unitárius szervezetek közeléből, mégis mindenik meg-

őrizte egyházához való meleg ragaszkodását s amint csak tehetett, az apához méltó áldozatos szeretettel kapcsolódott bele ismét hitünk erősítésének és megőrzésének munkájába.

Kozma Ferenc megélte a hatalom-változást is Erdélyben. Láta egyik napról a másikra idegen kézbe kerülni mindazt, amit életén át fajának előbbre viteléért alkotott. Soha egy percig sem hitte azonban, hogy a változás végleges s a magyar jövőbe vetett erős hittel húnnya örök álomra szemeit 1920 május 12-én. Jellemzésére nem találhatunk megfelelőbb szavakat, mint amiket a családi krónikát összeállító fia, Kozma Ferenc ny. altábornagy, Igazgató Tanácsunk tagja írt róla: „Derűs lelke beérte kis örömeikkel. Semmiben sem volt nagyravágyó. Ideáлизmusát és munkakedvét élete végéig megőrizte töretlenül. Erdély elcsatolása elköltözését siettette, de fajának jövőjébe vetett hite meg nem ingott“.

Adjon az egy igaz Isten még sok ilyen nemesen szerény, fáradhatatlanul munkás és nagy lelkű „világi“ férfiút kicsiny egyházunknak.

Szent-Iványi Sándor